

Fremtidens Danmark er blevet flyttet en smule

Af Aage Hoffmann

Niels Wium Olesens artikel "Fremtidens Danmark - tilbage på plads" (*Arbejderhistorie* 1995, 1), der er et svar på min artikel ("Fremtidens Danmark. En analyse af Socialdemokratiets efterkrigstidsprogram, dets tilblivelse, indhold og formål". *Årbog for arbejderbevægelsens historie* - 1993), må hilses velkommen som et væsentligt indlæg i debatten omkring partiprogrammet. Jeg skal i første omgang forsøge at besvare nogle af de vigtige kritikpunkter, Wium Olesen anlægger omkring min artikel. Dernæst tillader jeg mig at drage synspunkter fra Niels Dalgaards nyudkomne bog (*Ved demokratiets grænse. Demokratisering af arbejdslivet i Danmark 1919-1994*. (1995)) ind i diskussionen.

Indledningsvis fremlægger Wium Olesen mine intentioner ved at citere fra indledningen i min artikel. Men han undlader mine ord om, at "Det vil ske ved en analyse og karakteristik af de forskellige udvalgsmedlemmers opfattelse af og indflydelse på arbejdsprogrammets form og indhold" (Hoffmann 1993, s. 247). Det er således ikke selve programmet, der har været den centrale genstand for min undersøgelse. Men jeg har foretaget en detaljeret gennemgang af kildematerialet omkring dets tilblivelse. Jeg kan på denne baggrund imødekomme Wium Olesen så langt, at en sådan metodisk indfaldsvinkel kunne vanskeliggøre den ukyndige læsers forståelse af programmet i dets helhed samt dets placering i den historiske

kontekst. At min fremgangsmåde har bidraget til en for stærk nedprioritering af indflydelsen fra Keynes og af Krags rolle, finder jeg det rimeligt nu er blevet diskuteret. Men samtidig mener jeg, at Keynes økonomiske teorier ikke bør gøres til det eneste centrale punkt, når man betænker den fremtrædende plads diskussionen om bedriftsråd (som en del af forslaget om "Økonomisk Demokrati") indtog i Socialiseringsudvalget og i selve programmet. Derfor er der grund til at se nærmere på Wium Olesens argumentation (1995) omkring bedriftsrådstankens forbindelse til begreberne økonomisk demokrati og socialisering, som udgør en vigtig del af hans kritik af min artikel. Jeg skal dog undlade at gå ind i en diskussion omkring fortolkningen af begrebet socialisering, idet Wium Olesen på glimrende vis redegør for problemstillingerne omkring begrebet. Ligesom jeg i min artikel (1993) selv gør opmærksom på udvalgsmedlemmernes forskelligartede fortolkninger af begrebet.

Det er rigtigt, når Wium Olesen skriver, at en eventuel socialisering af visse virksomheder var tiltænkt sektionsråd og det samfundsøkonomiske råd (Wium Olesen 1995, s. 42 (note 5)). Men når man betænker den foreslåede ligestilling mellem bedriftsråd og fagforbund (Hoffmann 1993, s. 250) samt den foreslåede kontakt mellem de tre råd, må det være rimeligt at fastslå denne ligestilling også når det gælder socialisering. At bedriftsråds og fagforbunds indflydelse i denne henseende måtte være minimal er utvivlsomt.

Angående Krags holdning til

bedriftsråd giver Wium Olesen eksempler på, hvad han kalder "selvmodsigelser" og "urimelige fortolkninger" i min artikel (Wium Olesen 1995, s. 42 (note 6)). Det er rigtigt, at der er overensstemmelse mellem dele af mit kildecitat og det, Wium Olesen skrev i sin artikel "Jens Otto Krag og "Fremtidens Danmark"" (*Historie. Jyske Samlinger. Ny Række* 19,1, 1991.) Enigheden mellem os består i, at bedriftsrådstanken skulle spille en mindre rolle end i forslaget af 1919. Men jeg går videre og citerer dele af Krags skrift (8.12.1944), der også underbygger den opfattelse, at Krag trods alt tildeler bedriftsrådene en væsentlig rolle. Wium Olesen fremhæver de dele af skriftet, der underbygger Keynes indflydelse på programmet. På denne baggrund kunne det med rimelighed anføres, at såvel undertegnede som Wium Olesen er prægede af en vis ensidighed i vort kildevalg og dermed i vore fortolkninger.

I forbindelse med socialiserings-tankerne skriver Wium Olesen, at jeg klandrer ham for synspunkter, som Hansen/Torpe har fremført angående substansen i et talemanuskript, som Alsing Andersen udfærdigede i januar 1945 (Wium Olesen 1995, s. 42 (note 6)). Som Wium Olesen skriver i sin artikel fra 1991 (s. 59), henleder Hansen/Torpe opmærksomheden på, at talen i forhold til Andersens Roskilde-foredrag er en klar neddæmpning af socialiseringstanker. Det er rigtigt, at talen aldrig blev afholdt. Men Wium Olesen tillægger den dog betydning, idet han skriver, at Hansen/Torpes (og Engbergs) betragtninger er præcise nok. Det er bl.a. denne

formulering, der får mig til at hævde, at Wium Olesen under henvisning til Hansen og Torpe kan påvise en neddæmpning af Alsing Andersens socialiserings-tanker (Hoffmann 1993, s. 255). Den kritik, jeg foretager af Hansen/Torpe omkring deres analyse af Krags notat af 7.1.1945 (vedr. Jak. Kr. Lindbergs bog "Magt" fra 1934) (s. 255 og 256), resulterer på ingen måde i synspunkter, jeg klandrer Wium Olesen for.

Videre skriver Wium Olesen, at jeg gør mig skyldig i en proportionsforvrængning: "Han (Hoffmann) antyder en synonym-relation mellem socialisering, det økonomiske demokrati og bedriftsrådstanken." (s. 43) For at underbygge denne påstand indleder Wium Olesen med et citat fra Hedtofts tale til kongressen, idet han gør opmærksom på, at han har kursiveret de dele af talen, jeg ikke citerer (se nærmere Wium Olesen: *Arbejderhistorie* 1995, 2, s. 93). Sagen er imidlertid den, at jeg kun citerer dele af enkelte sætninger vedrørende grundstammen i programmet ("Kravet om Økonomisk Demokrati"), mens resten udgøres af mit referat (s. 250). Det længere citat, Wium Olesen bringer, svarer stort set til min gengivelse. Jeg er således enig med Wium Olesen i, at bedriftsrådene er sat ind i en hierarkisk pyramidekonstruktion med Det samfundsøkonomiske Raad i toppen, efterfulgt af sektionsrådene og med bedriftsrådene nederst (se også Hoffmann 1993, s. 249). Jeg medgiver gerne, at bedriftsrådstanken indtager en central placering i min analyse, og at jeg sætter bedriftsrådene i relation til såvel socialisering som

til økonomisk demokrati. Men jeg har svært ved at få øje på den synonym - relation, Wium Olesen påstår at kunne afdække i min artikel. Bl.a. derfor ser jeg ingen alvorlige problemer i at fastholde mit syn på Krags holdning til bedriftsrådene. Jeg opfatter ikke denne holdning som værende i modstrid med Krags ønsker om "at introducere konjunkturpolitikken og andre bredere økonomiske problemstillinger for udvalget" (Wium Olesen 1995, s. 44). Jeg medgiver også gerne på baggrund af Wium Olesens veldokumenterede synspunkter, at Keynes indflydelse på "Fremtidens Danmark" er stærkere, end jeg har gjort mig til talsmand for i min artikel (1993). Derimod kan jeg ikke tilslutte mig, at dennes økonomiske teorier bør gøres til den altovervejende hovedpointe i forbindelse med programmet og dets tilblivelse.

Idet følgende skal jeg komme nærmere ind på demokratiseringsproblematikken (specielt bedriftsrådene som en del af "Økonomisk Demokrati") set i relation til Keynes indflydelse på programmet. Det vil jeg gøre ved at inddrage synspunkter fra Niels Dalgaard's analyse (1995) af "Fremtidens Danmark".

Dalgaard's undersøgelse underbygger min opfattelse af, at de dokumenter, bedriftsrådsudvalget har efterladt sig, udgør et vigtigt hjørne af kildematerialet. Et hjørne som ikke må undervurderes i forhold til det materiale, der underbygger idéerne fra Keynes. I det mindste havde jeg fundet det rigtigt, om Wium Olesen havde undersøgt alle dokumenterne fra bedriftsrådsud-

valget i sit svar til mig. På den anden side kan Wium Olesen hos Dalgaard finde god støtte omkring den historiske kontekst betydning for programmet gennem dennes konstatering af, at Socialdemokratiets tanker om industrielt demokrati i sommeren 1945 først og fremmest havde sin baggrund i radikaliseringen af arbejderklassen (jeg finder dog ikke, at kildematerialet kan bære påstanden om, at forholdet til kommunisterne udgjorde et væsentligt punkt under socialiseringsudvalgets arbejde (Hoffmann 1993, s. 272-275). Desuden at den nye kraftige indflydelse fra keynesiansk økonomisk tænkning kom til at øve afgørende indflydelse på den socialdemokratiske bevægelses opfattelse af demokratiseringsproblematikken. Men Dalgaard lægger lige så stor vægt på den indflydelse, som kravene om bedriftsråd havde (s. 99). Det er således karakteristisk, at bedriftsrådsproblematikken er et væsentligt omdrejningspunkt for hans undersøgelse - eller i det mindste er det sagsområde, der optager mest plads i teksten. I overensstemmelse hermed kan Dalgaard - hvilket jeg også har gjort opmærksom på i min artikel (1993) - pege på eksistensen af en "bedriftsrådslinie" i Socialiseringsudvalget i lighed med to uenige linier i Socialdemokratiet på dette tidspunkt, nemlig en "statslinie" og en "fagforeningslinie" (s. 117).

Jeg er enig med Dalgaard i - og finder ikke heri noget modstridende i forhold til Wium Olesen - at de forskellige råd i selve programmet skulle tjene den økonomiske politik. Og at bedriftsrådene først og fremmest

skulle fungere som produktivitetssøgende frem for egentlige demokratiseringsorganer. En vis afstand i forhold til Wium Olesens synspunkter ser jeg dog i, at Dalgaard på denne baggrund kan konstatere, at bedriftsrådene indtog en central plads i "Fremtidens Danmarks" demokratiseringsforslag. (s. 110) At Wium Olesens og mine påstande alligevel ikke nødvendigvis udelukker hinanden, finder jeg i én af de centrale påstande hos Dalgaard: "at der i demokratiseringsforslagene i "Fremtidens Danmark" findes en *spænding mellem den nye keynesianske tænkning og den ældre socialdemokratiske tankegang*, der i høj grad præger disse." (s. 115). Påstanden er et godt udtryk for den flertydighed, der "gemmer" sig i "Fremtidens Danmark". Dalgaard skriver da også i sin afsluttende konklusion, at forslagene i programmet ud over at være bestemt af den politiske kontekst og af politisk taktiske overvejelser tillige var "et udtryk for den nytænkning i forhold til det industrielle demokratis formål og indhold, der i de sidste krigsåre begyndte at vinde indpas i fagbevægelsen og partiet, og som kom til at præge de senere tanker og forslag." (1995, s. 118) Denne formulering understøtter min opfattelse af, at der i Dalgaards undersøgelse kan gives holdepunkter for såvel Wium Olesens som mine synspunkter.

Wium Olesens afsnit (1995, s. 46) om "personerne" er langt mere velgennemtænkt og nuanceret i bedømmelsen af de enkelte udvalgsmedlemmers indflydelse på programmet, end det var tilfældet i hans artikel fra 1991. Afsnittet underbygger min

opfattelse af, at det er bedriftsrådets betydning, der står som det væsentligste stridspunkt i vor debat. Når det drejer sig om Krag's indflydelse på programmet, gives der adskillige holdepunkter i vore tekster for, at uenigheden langt hen ad vejen er en strid om graduering. Wium Olesen taler således om Krag's "afgørende indflydelse" (1995, s. 48). Selv konstaterer jeg, at Krag fik "indflydelse på arbejdsgangen i udvalget og sikkert også på programmets udtryksform" (1993, s. 276). Til en sammenligning skriver Dalgaard, at Krag "øvede stor indflydelse på udvalget" (1995, s. 107). Jeg finder, at Wium Olesens argumenter er mere overbevisende, end tilfældet var i hans første artikel (1991). Og jeg er overbevist om, at det måtte være muligt at finde frem til en sproglig formulering omkring Krag's rolle, som vi kunne blive enige om.

Det er rosværdigt, at Wium Olesen gennem sin artikel har taget imod den opfordring til debat, jeg lagde op til med min artikel i 1993. Dalgaards undersøgelse har bidraget til min opfattelse af, at dele af vor uenighed bunder i nogle forståelsesproblemer i vore tekster, ligesom formen i vore argumenter kunne have givet indtryk af en langt større uenighed, end tilfældet er. Det skulle undre, om ikke læserne gennem nærværende debat har fået det indtryk, at "Fremtidens Danmark" trods alt er blevet flyttet en smule.